

ארצות הברית והמעורבות הרוסית במזרח התיכון

עודד ערן

החודשים האחרונים לנשיאותו של ברק אובמה עמדו בסימן אי־בהירות וחוסר אונים אשר להתמודדות עם האתגר המשולש שהציב נשיא רוסיה ולדימיר פוטין בפני ארצות הברית – באוקראינה, בסוריה ובמרחב לוחמת הסייבר. מבט לאחור לעבר שמונה שנות כהונתו של הנשיא אובמה מגלה את שורש הבעיה: אי־הבנה לגבי מניעיו האסטרטגיים של נשיא רוסיה ולדימיר פוטין והאידאולוגיה המנחה אותו, ואי־נכונות של הממשל לפעול על פי מסקנותיה המתבקשות של קריאת המצב לאשורו. חולשתה הכלכלית של רוסיה לא מנעה משליטה הבלעדית, הנשיא פוטין, לנסות לתקן את מה שנראה לו כעיוות היסטורי – התפוררות האימפריה הסובייטית לפני יותר מ־25 שנה. בעוד הממשל הרפובליקני בארצות הברית בראשות הנשיא ג'ורג' וו. בוש, בין השנים 2001–2009, הקרין נכונות להפעיל כוח צבאי לשם הגנה על אינטרסים אמריקאיים ויצר בכך רמת הרתעה בקרב יריבותיה של ארצות הברית וביניהן רוסיה, הרי הנשיא אובמה, במיוחד בתקופת כהונתו השנייה, שידר רתיעה משימוש בכוח צבאי אמריקאי. ארבע "שנות לימוד" הספיקו לפוטין כדי להבין שהוא יכול לקדם את היעד של ערעור על המצב שנוצר באירופה ובאירו־אסיה אחרי נפילת ברית המועצות ולכרסם בו, וכן שבאפשרותו להגביר את האקטיביזם הרוסי במזרח התיכון. בשורה של מצבי בוחן בחר אובמה באופציה של אי־שימוש בכוח צבאי אמריקאי, ובחלקם אף מבלי לאיים בשימוש בו. תגובת ארצות הברית ונאט"ו לפלישה הרוסית לחלקים במזרח־אוקראינה הסתכמה בהטלת סנקציות על רוסיה. מכאיבות ככל שתהיינה, סנקציות אלו אינן חלק מהארסנל של הרתעה ותגובה, הכולל גם רמזים צבאיים. בסוריה נרתע הממשל האמריקאי ברגע האחרון משימוש בנשק אמריקאי בעקבות חציית המשטר הסורי את הקו האדום שהציב הנשיא אובמה לגבי השימוש בנשק כימי, והעדיף

את התיווך המדיני הרוסי, שלמעשה הציל את אסד מערעור על משטרו ואולי אף מחיסולו. בנושא פיתוח הגרעין הצבאי באיראן, הרטוריקה של אובמה בדבר שימוש באיום צבאי מוסווה הלכה והתרככה עם הזמן, כפי שתמורה זו בעמדה האמריקאית נתפסה במזרח התיכון ובמוסקבה. בנוסף, עד כה לא נקטה ארצות הברית פעולה ממשית בתגובה להאשמות שנשמעו במהלך מערכת הבחירות לנשיאות, בדבר פריצה של גורמים ברוסיה לאתרים אמריקאיים חשובים.

בכל שלוש הזירות – אוקראינה, סוריה ומרחב הסייבר – ניתן לספק הסברים סבירים לקו שנקט הממשל האמריקאי, ואשר לא יביאו בהכרח למסקנה שבכולם באה לידי ביטוי הפגנת חולשה וחוסר נחישות של ארצות הברית להתמודד עם האתגרים שהוצבו בפניה. כניסה למעגל וסחרור של איומים בשימוש בכוח צבאי ושימוש בו בעקבות זאת לא נראו מוצדקים במקרה של המשבר באוקראינה, או ככאלו שיזכו לתמיכה בלתי מסויגת של השותפות האירופיות של ארצות הברית. הפיצול הפנימי באוקראינה, כשחלקה המזרחי של המדינה תומך ברוסיה, לא הקל על המצדדים בהתערבות כוחנית אירופית-אמריקאית במשבר. זאת ועוד, הממשל האמריקאי יכול להציג את הוצאת הנשק הכימי מסוריה ללא שימוש בכוח כהישג חשוב, במחיר פעוט של הכרה בנוכחותה הדומיננטית של רוסיה בסוריה – נוכחות הקיימת מזה עשרות שנים ואין בה כל חידוש. הממשל האמריקאי לא ויתר במקרה זה על הפלת אסד באמצעים צבאיים, שכן אפשרות זו לא הייתה קיימת מלכתחילה.

מורכב יותר הוא ההסבר להתנהלות האמריקאית בנושא הגרעין האיראני, אבל גם במקרה זה מציג הממשל היוצא שורת טיעונים סבירה בזכות הסכם הגרעין שנחתם בקיץ 2015, כשבמרכזה העצירה המוחלטת של פיתוח הגרעין הצבאי באיראן, לפחות לאורך התקופה הנקובה בהסדר, כלומר, 15 שנים. מעל לכול, הנשיא אובמה היטיב לקרוא את דעת הקהל האמריקאית, המגלה חוסר רצון להסתבך בלוחמה ממושכת בסכסוכים שמשמעותם לגבי ביטחון ארצות הברית עמומה ומעורפלת.

בניגוד לאובמה, הנשיא הנבחר דונלד טראמפ הציג במסע הבחירות עמדה שלילית פסקנית לגבי ההסדר עם איראן. לכאורה, ניתנת לו עתה הזדמנות לנסות לשנות את המצב שנוצר אחרי השגת ההסדר עם איראן, תוך ניצול דיווחים, כולל דיווחי סרק, על אודות הפרות מצד איראן ביחס להסכם. יש להניח ששותפותיה של ארצות הברית למשא ומתן ולהסכם שנחתם עם איראן, ובמיוחד איראן, יתנגדו לניסיון לקיים משא ומתן מחודש בסוגיה. טראמפ יוכל כמובן להדק את הסנקציות האמריקאיות על איראן ולהסתייע ברוב הרפובליקני שנותר על כנו בקונגרס האמריקאי, ולקוות שאיראן תראה

בכך עילה להתנער מההסכם. אולם, גם אז הוא יהיה צפוי להיתקל בהתנגדות לבטלו מצד שותפותיה האירופיות של ארצות הברית, וגם מצד מוסקבה.

אשר לתחום הסייבר, מה שנראה כשימוש רוסי בלוחמת סייבר בתוך ארצות הברית הגיע לשיאו במהלך מסע הבחירות לנשיאות – מועד מאוחר מדי לתגובה הולמת של הממשל היוצא, בייחוד נוכח הקושי המובנה הקשור בייחוס פעולות סייבר למדינות, ולכן הטיפול באתגר הזה יונח לפתח ממשלו החדש של הנשיא טראמפ.

המלחמה בדאע"ש היוותה רקע לעימות זוטא בין שני המועמדים לנשיאות ארצות הברית. דונלד טראמפ הרפובליקני הציג את המאבק בדאע"ש כיעד המרכזי המצדיק, בראייתו, את ההתעלמות האמריקאית מהתנהלותם (הבעייתית, בלשון המעטה) של רוסיה והמשטר הסורי נגד האוכלוסייה הסורית שמסרבת לקבל את מרותו של משטר אסד, בעודם משתמשים במלחמה בדאע"ש ככיסוי לתקיפות הפוגעות באזרחים. בהקשר זה של המאבק נגד דאע"ש עולה אם כן השאלה של אתחול מחדש של היחסים עם רוסיה. טראמפ כמועמד וכנשיא הנבחר טרם השבעתו נטע את הרושם כי המטרה – תבוסת דאע"ש – מקדשת את האמצעים, וכי הוא מוכן לשתף פעולה עם רוסיה. לכן, מעניין יהיה לעקוב אחר המשא ומתן בין ארצות הברית לרוסיה, אם אכן יתחדש, בדבר שיתופי פעולה ביניהן במלחמה בסוריה, ומה יהיו נושאי ה"קח ותן" שעליהם יתבססו, וכן היקפם של שיתופי פעולה אלה.

הצלחות שנרשמו מאז החלה בקיץ 2016 המתקפה של צבא עיראק, המתנהלת תוך ייעוץ וסיוע אמריקאיים צמודים נגד מעוזי דאע"ש באזור מוסול בעיראק, משפרת את המאזן האמריקאי במזרח התיכון, אבל גם הישגיה מותירים לממשל החדש של הנשיא טראמפ את משימת ההתמודדות עם דאע"ש, בעיקר בסוריה, ועם שפע הבעיות המדיניות הכרוכות באתגר זה – במיוחד בסוגיית היחסים בין ארצות הברית לרוסיה. הקישור שעושה מוסקבה בין נכונותה לשתף פעולה עם ארצות הברית בזירת סוריה לבין הדרישה להסיר את הסנקציות שהוטלו עליה בגין פלישתה לאוקראינה ימשיך להעמיד את הממשל הבא בפני דילמה קשה. גם אם תחליט מוסקבה לחזור למסגרת של תיאום עם וושינגטון, יהא זה תיאום למטרות מוגבלות וקצרות מועד. בעיני וושינגטון ושותפותיה האירופיות המרכזיות האחרות, תיאום מוגבל זה לא יצדיק ריכוך בנושא הסנקציות. כן ברור שלגבי הטווח ארוך, ארצות הברית ורוסיה חלוקות ביניהן אשר לפתרון המדיני הרצוי והמעשי למשבר בסוריה, ובעיקר ביחס לתפקיד שימלא המשטר הסורי הנוכחי באותו פתרון. יתר על כן, בעוד במלחמה נגד דאע"ש בעיראק יכולה ארצות הברית לגייס הן את הממשלה העיראקית והן את הכוח הצבאי הבלתי מבוטל של הכורדים, הנסיבות בסוריה שונות. מטרותיה של רוסיה

בסוריה ברורות, אולם אלו של ארצות הברית מורכבות, וקידומן יצריך תמרון בין כל השחקנים שישתתפו בעיצוב עתידה של סוריה. היכולת למצוא בסיס לשיתוף פעולה עם רוסיה בזירה הסורית תהווה ללא ספק רכיב חשוב מבחינת ארצות הברית, הן בטווח הקצר והן בטווח הארוך.

נשיא ארצות הברית טראמפ יצטרך להחליט מה תהיה האסטרטגיה שתנחה אותו בבואו לטפל בסוגיות מרכזיות במזרח התיכון. אף כי בשלב זה נראה כי דאע"ש והמאבק בו נמצאים בראש סדר היום של הממשל ושל הציבור האמריקאי, הסוגיה לא תישאר כך בהכרח לאורך זמן. ככל נשיא, גם הנשיא הבא יבקש לעצב אסטרטגיה רבתי במדיניות החוץ, וכנגזרת שלה – את המשקל שיקבל המזרח התיכון ביחס לאזורים אחרים בעולם. החשיבות היחסית של אזורים וסוגיות כלל-עולמיות אחרות יכריעו בעקיפין גם בדילמה לגבי התנהלותה של ארצות הברית מול רוסיה, ומול מה שנראה כהתעוררות ניאור-אימפריאליסטית שלה.